

Голові Разової спеціалізованої вченої ради
3/23 Львівського державного університету
фізичної культури ім. Івана Боберського,
доктору педагогічних наук, професору Данилевич М.В.

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента
Чопика Романа Володимировича на дисертаційну роботу
Петрусенко Олександрі Миколаївни «Удосконалення адаптивної поведінки
школярів з розладами аутичного спектра при використанні програми
пріоритетного розвитку координаційних здібностей», подану на здобуття
наукового ступеня доктора філософії (PhD)
з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка,
за спеціальністю 014 Середня освіта (фізична культура)

Актуальність теми дослідження. Проблема навчання і виховання дітей з розладами аутичного спектра (РАС) в сучасному світі є однією із актуальних не тільки в середовищі відомих вчених, лікарів, психологів, педагогів, але й пересічних громадян та суспільства загалом. Однак, на жаль, в Україні до останнього часу зазначеній проблематиці науковцями приділялася недостатня увага, що обумовило вкрай малу кількість ґрунтовних наукових досліджень і публікацій.

Одним із важливих напрямів реформування освіти в Україні є реальне забезпечення конституційного права на рівний доступ до освіти усім громадянам, незалежно від стану здоров'я. Для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) це право реалізується через інклюзивну освіту в загальноосвітньому закладі. Такий підхід обумовив докорінне переосмислення парадигми навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами, в тому числі й з розладами спектра аутизму. Усе це актуалізує проблему пошуку та обґрунтування нових підходів до удосконалення діючої системи інклюзивної освіти дітей з РАС у загальноосвітніх закладах, яка б відповідала сучасним потребам.

Багатьом дітям з РАС властиві порушення регуляції м'язової діяльності, порушений контроль за руховими актами, ускладнене формування довільних рухів, має місце порушення координованості та моторних компонентів мови,

великої і дрібної моторики. Порушення рухової сфери поглиблюються характерними поведінковими особливостями дітей з аутизмом у вигляді недостатньої соціальної взаємодії, взаємної комунікації, недорозвиненням уяви. Усі зазначенні особливості вкрай негативно впливають на можливість дитини із РАС успішно навчатися. Науковцями встановлено, що фізичне виховання, адаптоване до особливостей дітей з аутизмом, є не тільки необхідним засобом корекції рухових порушень, стимуляції фізичного та моторного розвитку, але і потужним чинником соціалізації особистості, а відтак – дієвим інструментом впливу на поліпшення навчання і якості життя загалом. Водночас, спеціальних програм з фізичного виховання, які базуються на широкому арсеналі засобів рухової активності і є адаптовані до особливостей учнів із РАС на сьогоднішній час в Україні немає.

Зважаючи на те, що у вітчизняній науковій літературі недостатньо результатів досліджень, які стосуються впливу занять фізичними вправами на формування психомоторної сфери дітей з РАС та гостру потребу вдосконалення програмово-нормативного забезпечення освітнього процесу з фізичного виховання учнів з РАС, своєчасність і актуальність дисертаційного дослідження Петрусенко О.М. за темою «Удосконалення адаптивної поведінки школярів з розладами аутичного спектра при використанні програми пріоритетного розвитку координаційних здібностей» є незаперечною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з темою науково-дослідної роботи кафедри теорії і методики фізичної культури Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського на 2017–2020 рр. «Теоретико-методичні аспекти оптимізації рухової активності різних груп населення» (протокол № 4 від 17.11.2016) та теми 3.1. «Теоретико-методичні основи формування освітніх компетентностей, рухової активності та фізичної підготовленості різних груп населення в умовах нових соціальних викликів» зведеного плану науково-дослідної роботи Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського на 2021–2024 рр.

(протокол засідання Вченої ради № 4 від 09.02.2021 р).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна та повнота викладу в опублікованих працях. Високий ступінь обґрунтованості й достовірності результатів дослідження О.М. Петрусенко підтверджується методологічною й теоретичною базою дослідження, системним аналізом теоретичного матеріалу, виявленням причинно-наслідкових зв'язків між елементами досліджуваної проблеми.

Для визначення стану розробленості наукової проблеми дисертантом опрацьована достатня джерельна база, переважну більшість якої складають наукові роботи закордонних фахівців.

Високий ступінь обґрунтованості результатів виконаного дослідження зумовлений також: використанням адекватного меті та завданням набору методів наукового пошуку, що дало змогу отримати і коректно опрацювати достатню кількість дослідницького матеріалу; репрезентативністю вибірки досліджуваних; тривалістю дослідження загалом та окремих його етапів; кількістю наукових публікацій, в яких висвітлені основні результати дослідження; апробацією результатів на численних науково-практичних конференціях різного рівня; результатами впровадження у діяльність закладів освіти та громадських організацій, про що свідчать відповідні акти.

Викладений матеріал всесторонньо проаналізований, добре унаочнений і у логічній послідовності розкриває тему дослідження. Зроблені у роботі висновки належним чином відображають повноту виконання поставлених у роботі завдань.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у тому, що автором вперше обґрунтовано зміст програми фізичного виховання з пріоритетним розвитком координаційних здібностей школярів 10-11 років із розладами аутичного спектра, заняття за якою забезпечують поліпшення показників адаптивної поведінки і якості життя; виявлено тенденцію до рівномірного поліпшення показників адаптивності поведінки дітей з розладами аутичного

спектра під впливом застосування програми з фізичного виховання з пріоритетним застосуванням засобів для розвитку координаційних здібностей; розроблено і обгрунтовано спосіб оцінювання адаптованості і грамотності у фізичній культурі дітей віком 10-12 років з РАС; доповнено відомості про показники фізичної підготовленості, адаптивності поведінки та якості життя, а також їхній взаємовплив у дітей з розладами аутичного спектра; розширені знання про вікові особливості фізичного розвитку, фізичної підготовленості, якості життя показників адаптивності поведінки у дітей із розладами аутичного спектра.

Практична значущість отриманих результатів полягає в у розробленні та впровадженні авторської програми фізичного виховання для дітей 10-11 років із розладами аутичного спектра з пріоритетним розвитком координаційних здібностей в навчальний процес, застосування якої позитивно впливає на підвищення рівня показників їхньої фізичної підготовленості, адаптивної поведінки та якості життя. Ще одним важливим аспектом практичного значення роботи є розроблений спосіб оцінювання адаптованості і грамотності у фізичній культурі дітей віком 10-12 років з розладами аутичного спектра.

Результати наукового дослідження впроваджено у роботу комунального закладу Львівської обласної ради навчально-реабілітаційного центру І-ІІ ступенів «Довіра»; громадської організації розвитку і соціалізації «Старт»; Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського та Національного університету фізичного виховання і спорту України; інклюзивно-ресурсного центру Шевченківського району м. Львова,

За темою дисертації опубліковано 18 праць, серед яких 1 включене до міжнародної наукометричної бази Web of Science, 5 – фахових наукових видань України.

Отже, можна стверджувати, що поставлена мета дослідження досягнута, а представлена дисертація О.М. Петрусенко є завершеною науковою працею, виконаною з дотриманням вимог академічної доброчесності.

Оцінка змісту дисертації та її основних положень. Дисертаційна робота

складається з анотацій (українською та англійською мовами), списку публікацій здобувача, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, висновків, та списку посилань. Загальний текст дисертації викладено на 234 сторінках друкованого тексту, із них 177 сторінок основного тексту. Дисертаційну роботу ілюстровано 50 таблицями та 9 рисунками. У роботі використано 169 літературних джерел, з яких 120 – латиницею.

У вступі дисертанткою обґрунтована актуальність теми дослідження; вказаний її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та охарактеризовано методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичну значущість роботи; представлено інформацію про апробацію результатів дослідження, кількість наукових праць, опублікованих за темою дисертації; вказано дані про структуру та обсяг роботи.

У першому розділі **«Фізичне виховання учнів з розладами аутичного спектра»** представлено результати аналізу науково-методичної літератури з досліджуваної проблеми. Заслуговує на увагу те, що із серед усіх 169 літературних джерел, які стали джерельною базою дослідження, переважну більшість (120 одиниць) складають англійськомовні наукові публікації, які відображають результати сучасних досліджень світової науки, присвячених дітям із РАС.

Дисертанткою ґрунтовно проаналізовано особливості психофізичного розвитку і фізичної підготовленості дітей із розладами аутичного спектру. Показано, що порушення у поведінкових, моторних, сенсорних, соціальних, комунікаційних областях у дітей з РАС обумовлюють дефіцит соціальної взаємодії і спілкування зі здоровими однолітками, негативно впливають на обсяги рухової активності і рівень фізичної підготовленості.

Авторкою дослідження розкрито сутність дефініції «адаптивна поведінка», представлено характеристику її складових та показано наявність взаємозв'язку із якістю життя дітей із РАС.

Узагальнено наукові відомості про організаційні та програмово-нормативні засади використання засобів фізичного виховання для покращення

показників адаптивної поведінки і якості життя дітей з розладами аутичного спектра.

За результатами теоретичного дослідження переконливо доведено роль і значення фізичного виховання у підвищенню ступеня адаптованості до життя, подоланню дефіцитів соціальної взаємодії, притаманних для аутизму, підвищенню грамотності дітей у фізичній культурі, зростанню рухової активності і фізичної підготовленості, покращенню якості життя. Виявлено відсутність програм з фізичного виховання, адаптованих для потреб учнів і РАС, які базуються на використанні широкого і доступного арсеналу засобів рухової активності.

Відтак, дисертанткою обгрунтовано необхідність розробки ефективної навчальної програми з фізичного виховання із пріоритетним застосуванням засобів / видів рухової активності, які вимагають високого рівня розвитку координаційних здібностей для удосконалення показників адаптивної поведінки школярів із РАС.

У другому розділі **«Методи та організація дослідження»** подано опис методів дослідження, які застосовувалися в процесі виконання дисертаційної роботи, наведена інформація щодо організації дослідження.

У третьому розділі **«Передумови побудови програми фізичного виховання для школярів з розладами аутичного спектра»** представлено результати виконання другого завдання дисертаційного дослідження. У процесі констатувального етапу експерименту визначено рівні показників якості життя, фізичної підготовленості і адаптивної поведінки дітей з розладами аутичного спектра та встановлено взаємозв'язки між ними.

У дітей з розладами аутичного спектра встановлено низький рівень показників когнітивного благополуччя (у хлопців і дівчат) і соціального благополуччя (у хлопців); показник шкільного благополуччя якості життя у дівчат наближався до низького. Найбільші відхилення від норми зафіксовано у вербальній комунікації дітей з розладами аутичного спектра та в загальному враженні.

У результаті дослідження у дітей 10-11 років з розладами РАС виявлено значне достовірне ($p < 0,01$) відставання за більшістю результатів фізичної підготовленості порівняно з показниками типово розвинених дітей. Критично низькими рівнями розвитку у дітей з РАС є силова витривалість, статична рівновага та узгодженість роботи дрібних м'язів рук.

Дисертанткою визначено щільність взаємозв'язку між результатами тестових вправ і показниками адаптивності дітей з розладами аутичного спектру. Виявлено значущі кореляційні взаємозв'язки між адаптивністю та когнітивним благополуччям, функціонуванням у школі та фізичною підготовленістю. На основі цього зроблено припущення про те, що показники якості життя і адаптивності поведінки пов'язані між собою через фізичну активність. Оскільки результати тестових вправ взаємопов'язані з великою кількістю показників адаптивності поведінки, авторка дослідження приходять до вірного переконання, що засоби фізичного можуть слугувати ефективним засобом корегування показників адаптивності поведінки. Тому фізичні вправи, спрямовані на розвиток координаційних здібностей, можуть допомогти покращити адаптивність і якість життя учнів з розладами аутичного спектра.

У **четвертому** розділі «Програма з фізичного виховання з пріоритетним розвитком координаційних здібностей дітей із розладом аутичного спектра» представлено обґрунтування програми з фізичного виховання; подано результати впливу занять з фізичного виховання дітей з РАС за експериментальною програмою на показники фізичної підготовленості, адаптивності поведінки та зміни якості життя. Окрім того, подано характеристику розробленого автором способу оцінювання адаптованості у фізичній культурі дітей віком 10-12 років з РАС, а також результати його експертної оцінки.

В основу розробки і теоретичного обґрунтування авторської програми з фізичного виховання покладено результати аналізу науково-методичної літератури та констатувального експерименту. Обґрунтовано зміст і структуру програми фізичного виховання для дітей з розладами аутичного спектра з

пріоритетним застосуванням засобів на розвиток координаційних здібностей. Зміст програми наповнено засобами із видів спорту/рухової активності, ефективність яких вже була доведена іншими науковцями. Обсяг вправ на координаційні здібності було збільшено до 55%.

Ефективність авторської програми доведено за результатами педагогічного експерименту тривалістю один рік. Науковим інструментарієм підтверджено достовірне підвищення рівня розвитку координаційних здібностей, швидкісної сили, а також силової витривалості різних м'язових груп хлопців з розладами аутичного спектра, які займалися за експериментальною програмою. У дівчат з РАС, в процесі педагогічного експерименту, статистично достовірно ($p \leq 0,001$) покращився результат лише однієї тестової вправи, а інші – мали тенденцію до покращення.

Також підтверджено ефективність авторської програма фізичного виховання у поліпшенні когнітивної складової якості життя хлопців з розладами аутичного спектра. В умовах експерименту зафіксовано тенденцію до рівномірного поліпшення показників адаптованості дітей з розладами аутичного спектра до повсякденного життя. Достовірні позитивні зміни виявлено у хлопців в ефективності зорової відповіді.

Дослідницею зафіксовано подібні ефекти впливу авторської програми фізичного виховання на показники адаптивності хлопців та дівчат ($p > 0,05$), втім – за показниками фізичної підготовленості і якості життя вони виявилися різними. В кінці педагогічного експерименту показники хлопців достовірно переважали у когнітивному, фізичному, соціальному благополуччі ($p < 0,05-0,001$).

У розділі також порушено проблему оцінювання адаптованості дітей 10-12 років з розладами аутичного спектра, вказано на основні недоліки наявних методик і описано обмеження їх використання. Як наслідок – дисертант переконливо доводить доцільність розробки нових підходів, способів і методик оцінювання адаптованості дітей віком 10-12 років з розладами аутичного спектра і успішно справляється із цим завданням. В роботі охарактеризовано

розроблений дисертанткою спосіб оцінювання адаптованості і грамотності у фізичній культурі дітей віком 10-12 років з розладами аутичного спектра і представлено результати його експертного оцінювання.

У п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» охарактеризовано повноту вирішення завдань дисертаційного дослідження, здійснено ґрунтовний аналіз і узагальнення отриманих результатів, сформульовано наукові положення, які розроблені вперше, а також доповнюють та підтверджують існуючі відомості.

У **висновках** дисертації викладені основні результати роботи, які відповідають визначеним завданням дослідження.

Позитивно оцінюючи наукову працю Петрусенко Олександри Миколаївни, необхідно зазначити деякі зауваження, побажання та дискусійні питання:

1. На нашу думку потребує уточнення предмет дослідження, оскільки в тексті дисертаційної роботи його визначено не зовсім коректно. Вважаємо, що відповідно до теми предметом дослідження є не сама програма фізичного виховання з пріоритетним розвитком координаційних здібностей, а зміни адаптивної поведінки школярів з розладами спектра аутизму, спричинені впливом використання зазначеної програми.

2. Результати огляду літературних джерел доцільніше було згрупувати і представити меншою кількістю підрозділів. Це дозволило б уникнути наявності надто коротких підрозділів (наприклад: 1.2, 1.4).

3. Розглядаючи стан вивчення проблеми у науковій літературі, дисертантці вартувало б в кінці кожного підрозділу чіткіше виокремити окремі аспекти і питання, які на даний час є невирішеними і потребують подальшого дослідження.

4. На нашу думку надто мало уваги в першому розділі автор приділила питанню характеристики чинної нормативно-правової бази фізичного виховання дітей з розладами аутичного спектра.

5. В описі методів дослідження (останній абзац на ст. 43) є інформація,

яка не є характеристикою методу дослідження, а виступає продовженням розкриття актуальності і сучасного стану досліджуваної проблеми.

6. Авторкою дослідження розроблено «Спосіб оцінювання адаптивності і грамотності у фізичній культурі дітей з розладами аутичного спектра» і проведено його експертну оцінку, хоч і завданнями роботи цього не було передбачено. Вважаємо, що було б логічно застосувати вказаний спосіб на завершальній стадії педагогічного експерименту. Це дозволило б не тільки ще раз підтвердити достовірність результатів експерименту, але і послужило б апробацією «Способу оцінювання адаптивності і грамотності у фізичній культурі дітей з розладами аутичного спектра».

7. Вважаємо, що розроблену авторську програму фізичного виховання для дітей з розладами аутичного спектра було доцільно представити як цілісний документ у вигляді окремого додатку (як це зроблено із «Способом оцінювання адаптивності і грамотності у фізичній культурі дітей з розладами аутичного спектра»). Це б сприяло її впровадженню в практичну діяльність фахівцями і посилює практичну значущість дисертаційної роботи.

Однак висловлені зауваження й побажання не применшують значення роботи і внеску дисертанта в теоретико-методичну проблематику та не спростовують загальної позитивної оцінки рецензованої наукової праці О. М. Петрусенко. Виконане дисертаційне дослідження цінне у теоретичному і практичному аспектах. Отримані результати в сукупності є вагомими для подальшого розвитку теорії і практики сучасної української освіти.

Висновок. Дисертаційна робота Петрусенко Олександри Миколаївни на тему «Удосконалення адаптивної поведінки школярів з розладами аутичного спектра при використанні програми пріоритетного розвитку координаційних здібностей» є завершеним самостійним дослідженням, має наукову новизну, актуальне теоретичні і практичне значення, відповідає вимогам наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти,

наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44), а її автор Петрусенко Олександра Миколаївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії (PhD) з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, за спеціальністю 014 Середня освіта (фізична культура).

04 вересня 2023 р.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики
фізичного виховання і спорту
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Роман ЧОПИК

Підпис доц. Р. Чопика засвідчую:

Вчений секретар вченої ради
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка,
кандидат філологічних наук, доцент

Ірина ПАТЕН

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 13:20:56 04.09.2023

Назва файлу з підписом: Vidguk Choryka R. na disser Petrusenko O..pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 433.0 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Vidguk Choryka R. na disser Petrusenko O..pdf
Розмір файлу без підпису: 447.6 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ЧОПИК РОМАН ВОЛОДИМИРОВИЧ

П.І.Б.: ЧОПИК РОМАН ВОЛОДИМИРОВИЧ

Країна: Україна

РНОКПП: 2604109970

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 13:20:53
04.09.2023

Сертифікат виданий: АЦСК АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

Серійний номер: 248197DDFAB977E5040000004AF41801BA425B04

Алгоритм підпису: ДСТУ-4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований